

Darnus vystymasis ir jo įgyvendinimo Lietuvoje koordinavimas/ konsultavimas

JURGIS K. STANIŠKIS

*JUNGTINIŲ TAUTŲ GLOBALAUS DARNAUS VYSTYMOSI NEPRIKLAUSOMŲ MOKSLININKŲ GRUPĖS NARYS,
LIETUVOS MOKSLŲ AKADEMIJA,
KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS*

2024 M. GRUODŽIO 10 D.

Darnaus vystymosi principų centre yra
ŽMOGUS

*Jis turi teisę į sveiką bei aktyvų gyvenimą
harmonijoje su aplinka*

Rio Deklaracijos dėl darnaus vystymosi pirmasis principas (1992)

***Darnus vystymasis** (žmonijos išlikimo strategija)*

(Our Common Future, 1992)

***Darnus** (subalansuotas, tvarus) **vystymasis** – ilgalaikis, nuolatinis visuomenės vystymasis, siekiant tenkinti žmonijos poreikius dabar ir ateityje, racionaliai naudojant bei papildant gamtos išteklius, išsaugant žemę ateities kartoms.*

Darnaus vystymosi aspektai:

ekologinis – vystymasis, nepažeidžiant gyvosios ir negyvosios aplinkos procesų harmonijos, tausojant gamtos išteklius ir biologinę įvairovę;

ekonominis – ekonomiškai efektyvus vystymasis, teisingai paskirstant ir naudojant gamtos išteklius;

socialinis – žmonių savarankiškumo ir visuomeninio tapatumo plėtojimas, skatinant visus dalyvauti priimant sprendimus ir sprendžiant vietos aplinkosaugos problemas;

kultūrinis – vystymasis, atitinkantis kultūros ir etikos vertybių nuostatas.

Jungtinių Tautų veiksmai

2015- 2030 Darbotvarkė, 17 tikslų, 169 uždaviniai;

2016 - Sprendimas sukurti Globalaus Darnaus vystymosi nepriklausomų mokslininkų (IGS) grupę;

2016 - 2020 - IGS darbas;

2019.09.24-25 - Ataskaita (GSDR) apsvarstyta JT Generalinėje Asamblėjoje

Darnaus vystymosi tikslai (pagal JT)

THE GLOBAL GOALS

For Sustainable Development

The Independent Group of Scientists (UN, IGS)

Gonzalo
Hernández
Licona

Katherine
Richardson

David
Smith

Amanda
Glassman

Jurgis
Staniskis

Eun Mee
Kim

Muhammad
Saidam

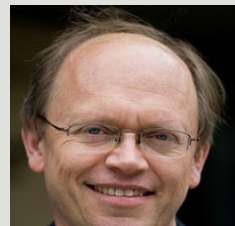
Endah
Murniningtyas

Peter
Messerli

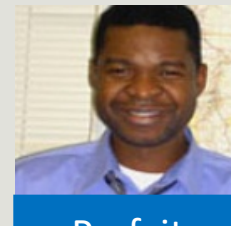
Jean-Paul
Moatti

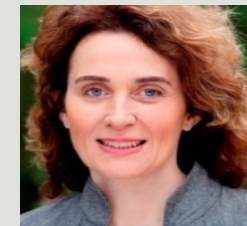
Jean-Pascal
van Ypersele

Wolfgang
Lutz

Parfait
Ekoundou-
Enyegue

Eeva
Furman

Ernest
Foli

THE FUTURE
IS NOW
SCIENCE FOR ACHIEVING
SUSTAINABLE DEVELOPMENT

GLOBAL SUSTAINABLE
DEVELOPMENT REPORT

2019

Transformacijos ir “inkrementinis” progresas

Po ilgą periodą trukusio laipsninio progreso tapo aišku, kad norint atkurti darnų santykį tarp žmonių ir planetos reikalingi transformaciniai veiksmai, kurie apimtų sisteminius pokyčius socialinėje, kultūrinėje, politinėje, ekonominėje ir technologinėje srityse:

- Nepaisant ilgą laiką trunkančių pastangų, pasaulis tebėra toli nuo daugelio uždavinių (iš 169) įvykdymo. Priešinga kryptimi tebevyksta pagrindinių problemų: atskirtis ir skurdas, klimato kaita, bioįvairovės nykimas, **tarša (netausojantis vartojimas ir nedarni gamyba) dinamika;**
- DVT negali būti įgyvendinami po vieną – tik santykyje su visais kitais sinergijos ir kompromisų principu;
- valstybių valdyme turi būti įdiegtas principas/sąsaja „mokslas – politika – bendruomenė“. Tai reiškia, kad mokslas ir švietimas apskritai darnaus vystymosi įgyvendinime vaidina esminį vaidmenį.

Išvada. Darnaus vystymosi valdymo problemos formuluotė

(pagal sistemų teoriją)

- Įrodyta, kad nors lokalūs sprendimai mažina įmonės/organizacijos nedarnumą, tačiau pastaroji yra tik **būtina darnumo sąlyga**. Norint pasiekti darnų vystymąsi reikalingos socialinės- aplinkos - ekonominės sistemos transformacijos, kurių įgyvendinimas užtikrins ir pakankamas tokiam procesui vykti sąlygas;
- Viena iš sudėtingiausių transformacijų, kurios yra **pakankama darnaus vystymosi sąlyga**, sistemos įgyvendinimo uždavinių – remiantis ilgalaikę valstybės/regiono socialinės-ekonominės sistemos duomenimis ir analize sudaryti procesų transformacijos modelį susiejantį įeigos kintamuosius su valdymo poveikių veiksmiais ir jų vidinius ryšius;
- Scenarijaus pasirinkimui siūloma nesudėtinga, tačiau svarbi tolimesniam valstybės/regiono darniam vystymuisi **sprendimų priėmimo sistema.**, kuri užtikrina teisingą alternatyvinių kelių, kuriuos generuoja transformacijų valdymo sistema, įvertinimą ir atranką.

Taigi, Darnaus vystymosi valdymo sistemą sudaro trys posistemės: (I) prevencinių, inkrementinių inovacijų generavimo, finansavimo ir diegimo posistemė (II); socialinės-aplinkos-ekonomikos transformacijų generavimo posistemė: (III) sprendimų priėmimo posistemė.

Priemonės/koncepcijos nedarnumui mažinti (I)

(būtina sąlyga)

taršos prevencija ir prevencinės inovacijos

ekologinis gaminių projektavimas (būvio ciklo vertinimas)

aplinkos vadyba ir aplinkos kaštų vertinimas

žiedinė ekonomika

integruota atliekų vadyba

socialinė verslo atsakomybė

tausojantis vartojimas (gaminys-paslauga),

*darnios plėtros rodikliai ir darnumo ataskaitos, ekologinis
ženklėjimas, EPD*

pramoninė ekologija

Not incremental change but TRANSFORMATIONS

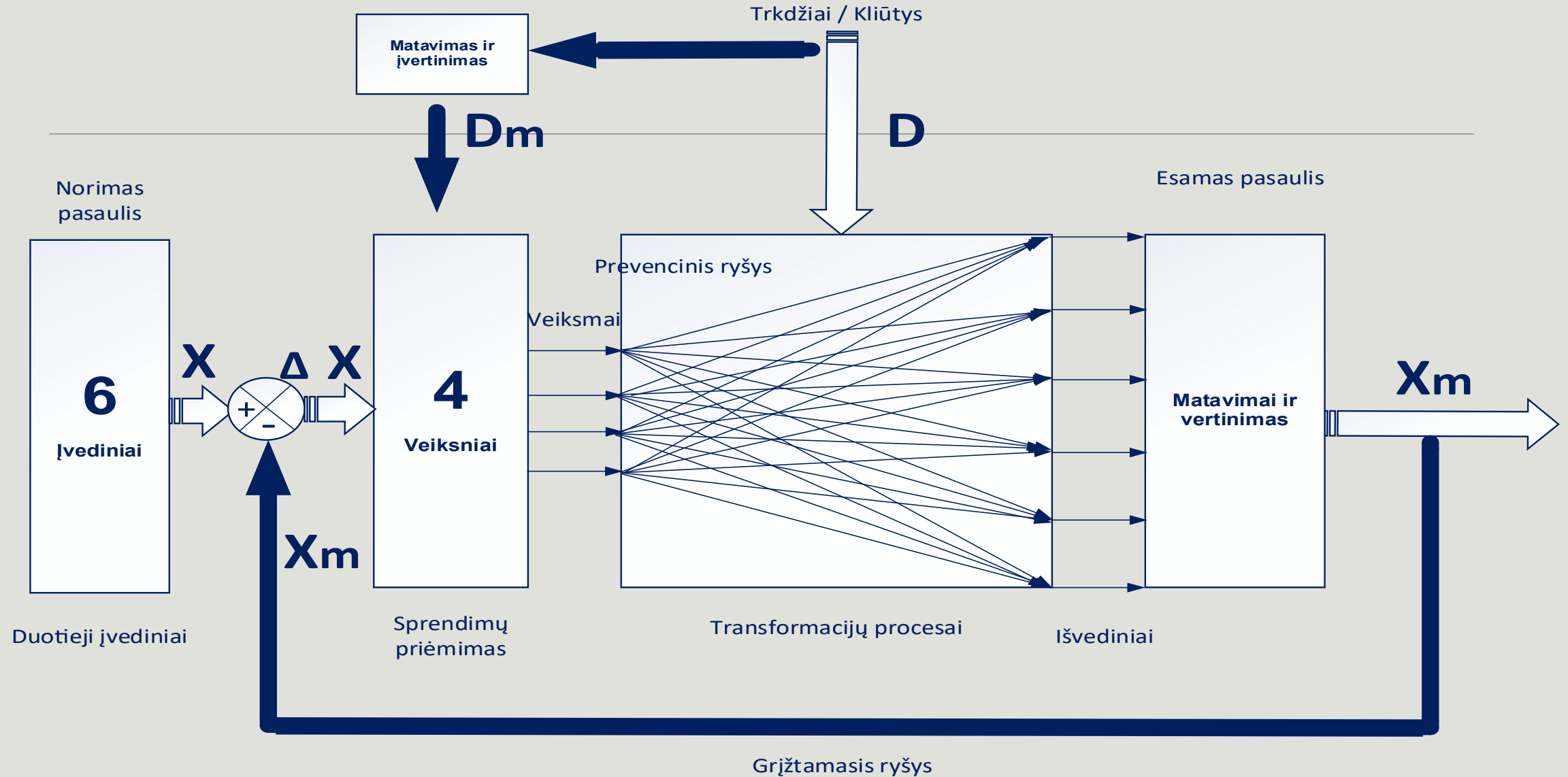
*Unsustainability reduction achieved by **incremental changes does not lead to sustainability**. The move towards sustainable **development requires to make transformations in all spheres of our life**. Nonetheless, it is a fact that the **state** remains the most powerful organisational instrument that humankind has invented and thus big economic, environmental and social transformations are very difficult to achieve without it (GSDR).*

Socialinės sistemos transformavimo principai

(pakankama sąlyga)

- *Pagrindinis socialinio- ekonominio vystymosi indikatorius turi apimti visas darnaus vystymosi dimensijas: ekonominę, technologinę, aplinkosauginę ir socialinę;*
- *Uždara aplinkos požiūriu sistema, iš kurios į aplinką nepatenka bet kokios formos tarša, t.y. vietoje atliekų perdirbimo naudojama pakartotinio panaudojimo, taisymo bei pergaminimo principas, didina medžiagų ir energijos panaudojimo efektyvumą, naudoja atsinaujinančius išteklius, kuria vertę iš atliekų;*
- *Sistema, kuri skatina tausojančią vartojimą ir padeda diegti „pakankamumo“ principą;*
- *Gmyba, kuri vietoj gaminių vartotojui teikia jo funkciją;*
- *Veikla, kuri kuria socialinę vertę darbuotojams, visuomenei ir aplinkai.*

Transformacijų generavimo suprastinta schema

Transdisciplininis (*tarpsritinis*) mokymas, studijos ir mokslas

Jeigu pripažinti, kad ateitis priklauso tarpsritiniams misijomis- grįstiems moksliniams tyrimams ir studijoms, tuomet Ateities /darnus universitetas savo veikloje turi apimti plačios visuomenės interesus, būti sąlyginai atviras komerciniams santykiams ir iš esmės vykdyti tarpsritinius mokslinius tyrimus ir studijas.

Taigi, Ateities universiteto struktūros pagrindą sudaro dideli tarpsritiniai mokslinių tyrimų ir studijų centrai su aiškiai apibrėžtais bendravimo su visuomene ir komercinėmis institucijomis tikslais.

Tokia Ateities universiteto struktūra ženkliai sumažintų administracijos dydį ir jos išlaidas, atkurtų akademinę etiką bei laisvę ir tuo pačiu lygiavertį įvairių sričių tyrėjų bendradarbiavimą, kuris užtikrintų galimybes dalyvauti globalių problemų sprendimo procesuose ir projektuose bei visuomenės ir socio-ekonominės sistemos transformacijose pagal sąsają „Mokslas –politika – visuomenė“.

Vertybių kaita

Norėdami pakeisti susidariusias aplinkybes turime įdiegti kitokią socialinę-ekonominę sistemą ir kitokį gamtos suvokimą, o dar svarbiau - atgauti empatiją ir kitas prarastas vertybes. *Todėl skurstančios visuomenės ir aplinkos bei klimato kaitos ir kitų problemų negalime atskirti nuo socialinio, ekonominio ir asmeninio gijimo proceso:*

- ***Daugiau bendradarbiavimo*** – mažiau konkurencijos;
- ***Daugiau empatijos*** – mažiau gobšumo;
- ***Daugiau globalaus suvokimo*** – mažiau provincialumo;
- ***Daugiau lokalios veiklos*** – mažiau globalizacijos;

Ir apskritai – daugiau etikos ir moralės visose gyvenimo ir veiklos srityse

Išvada (pagal Charles Eisenstein)

Sunku tikėti, kad galėsime amžinai išradinėti vis naujų žalos išvengti padedančių būdų – ne daugiau nei alkoholikas gali amžinai atitolinti skausmą išlenkdamas dar vieną taurelę, kaip ir sunku tikėtis, kad galėsime kiekvieną kartą į vis nesvetingesnes gyvybei sąlygas atsakyti naujomis cheminėmis medžiagomis ir technologijomis, nes tokiu būdu jos bus tik sudėtingesnės ir pavojingesnės kol galiausiai pareikalaus tokių investicijų, kad jų grąža pradės mažėti. Medicina, švietimas, vyriausybė, kariuomenė kentės po išpūstų administracinių struktūrų našta, vos leidžiančia atlikti pagrindines joms pavestas funkcijas. Tokios sistemos galiausiai žlunga nuo jų pačių svorio.

Apibendrinta išvada

Turim atvirai pripažinti, kad ateities problemos negali būti išspręstos tradicine ekonominio augimo ir pasiklivimo technologijomis paradigma arba specialiomis politinėmis priemonėmis mažinančiomis labiausiai neetišką elgseną ir „niuksint“ vartotojus, firmas ir darbuotojus „tinkama“ kryptimi, t.y., kviečiant visuomenę elgtis „teisingai“ esant blogai sistemai/struktūrai

From International Science Council (ISC) Fellows Letter to the Scientific Community on the occasion of the UN Summit of the Future 2024, September (I)

*...„As we approach this critical milestone, scientists from all disciplines must be prepared to engage with Member States and other stakeholders. The issues involved, from climate change and biodiversity loss to food security and public health, are such that they require a new brand of **mission-based transdisciplinary science**...*

*Together, we can achieve **a sustainable and resilient future**“.*

From International Science Council (ISC) Fellows Letter to the Scientific Community on the occasion of the UN Summit of the Future 2024, September (II).

*..The world is facing growing divides, conflict, and polycrisis, and we as **scientists have a crucial role to play**. Let us be prepared and available for service to those on the front lines of decision-making and action, from local governments and civil society to UN leaders and Member States, both during the Summit of the Future and in the months and years to come. The Summit offers us a launch pad to strengthen the scientific community's role. **May we seize this opportunity in ensuring that science stays at the fore front in the fixing of crises of humanity and the planet.***

(Dr. Terrence Forrester, Chair of the ISC Fellowship Council)

System of Sustainable Development coordination (national level) (I)

- ***National Commission on Sustainable Development** act as a coordinating body at the national level. The Prime Minister serves as chair and commission members represent broadly various sectors of society, from political decision making to ministries, research institutes, interest groups, and nongovernmental organizations.*
- ***Coordination Network of ministries** acts as a link between the various administrative sectors and national sustainable development policy. The members of the Coordination Network come from all ministries. It ensures that all dimensions and aspects of sustainable development are taken into consideration when implementing sustainable development Goals and targets on the national level.*

System of Sustainable Development coordination (national level) (II)

***The Expert Panel for Sustainable Development**, comprising eminent researchers from different disciplines, challenges and enhances the work of the National Commission on Sustainable Development and also adds a critical voice in the sustainability debate, when needed. The panel starts working in connection with the prime minister's office as an independent expert body. The Expert panel could release a toolkit to promote sustainable systemic transformation in Lithuania.*

***The Prime Minister's Office** is in charge of coordinating the national sustainable development policy and is also responsible for implementing and drawing up the national implementation plan for Agenda 2030*

***The Government and Parliament** engage in regular dialogue on the implementation of the 2030 Agenda, and the National Audit Office has to integrate the 2030 Agenda into its audit programmes*

LMA Darnaus vystymosi nepriklausomų ekspertų grupė

Tikslai/veikla:

- konsultuoti Ministro Pirmininko biurą ir Nacionalinę DV komisiją;*
- pagal savo kompetenciją rengti dokumentus/metodikas DV diegimo klausimais suinteresuotas šalis, pavyzdžiui, ministerijas, vyriausybės ir nevyriausybės institucijas;*
- rengti DV, kaip žmonijos išlikimo strategijos mokymus suinteresuotoms organizacijoms, įskaitant gamybos ir švietimo;*
- įvairiomis organizacinėmis ir metodinėmis priemonėmis išgyvendinti DV profanaciją ir „green washing“;*
- DV ataskaitų, dokumentų, įgyvendinimo pažangos vertinimas;*
- Tarptautinė veikla (konferencijos, pasikeitimas patirtimi, mokymai, pasiekimų sklaida, kviestiniai pranešimai/paskaitos).*

LMA DV nepriklausomų ekspertų Grupės finansavimas

- Centrinė vyriausybė (biuras LMA).ir atskiri užsakymai;*
- Atskiros ministerijos, kitos organizacijos - užsakomosios veiklos;*
- Lietuvos mokslo taryba;*
- Gamybiniai susivienijimai ir organizacijos;*
- Tarptautiniai projektai (įvairūs);*
- Mokymai, ekspertizės ir pan.*

Diskusijos. Prasmingos veiklos!

📷 The Earth rises into view over the lunar horizon for the astronauts aboard Apollo 8 in 1968. Photograph: Corbis/Getty Images